

Reportatge

Els sants d'Olot. Dels tallers als altars... i ara al museu

Natàlia Iglesias

IMATGES DE L'ARXIU PARTICULAR D'EL ARTE CRISTIANO.
VAYREDA BASSOLS CASABÓ Y Cª, SL.

Si Olot fos al Japó, els tallers d'imatgeria santoral i els artesans que hi treballen des de la fundació del primer obrador, el 1880, gaudirien de la veneració i reconeixement que els nipons atorguen als oficis tradicionals. A la Garrotxa, però, hi sobreviuen entre els partidaris de la devoció popular més *kitsch* i els detractors que només hi veuen anacronisme. Més enllà de modes i creences, el procés artesanal i centenari que perviu als tallers de sants és la base del futur Museu dels Sants, previst per al 2007. Un nou equipament cultural que contribuirà a revifar el sector i donarà a conèixer una indústria original i autòctona que forma part de la identitat més genuïnament olotina.

Olotins universals

Escampats arreu del món, perduts en minúscules capelles a la Patagònia, convivint amb sinistres deesses africanes als rituals del poderós sincretisme afrocatòlic com el *macumba* o formant part de les processons de Setmana Santa de qualsevol poble espanyol, els sants d'Olot han aconseguit una mena de marca o denominació d'origen que més d'un director de màrqueting desitjaria per al seu producte.

Com sol passar, però, l'estatuària religiosa olotina no ha estat del tot profeta a la seva terra. Venuts allà on hi hagi una

comunitat catòlica d'importància, sovint a Olot han estat objecte de rialletes i d'un cert desprestigi fruit de prejudicis religiosos.

Diuen que a mitjan anys 60, coincidint amb la davallada del sector provocat per l'auster anacronisme auspiciat pel Concili Vaticà II, anaven els sants riu Fluvià avall, en una grotesca desfilada iconoclasta. També és cert, però, que en plena època daurada aquests obradors de sants donaven feina a més de 1.500 persones de forma directa o indirecta, ja que la creació d'imatges comporta l'aparició de tota una indústria auxiliar dedicada a fer creus de fusta, corones, atributs dels sants, etc. Es pot dir que a Olot, cap als anys 30 primer i més tard fins al 1964, a cada casa hi havia algú vinculat a l'ofici. La situació, actualment, no dóna per a grans expectatives: el negoci

Interior d'El Arte Cristiano (entre 1892 i 1906).

dóna feina a poc més d'un centenar de persones, el nombre de tallers s'ha reduït considerablement des de la xifra rècord de 32 empreses, la mitjana d'edat dels treballadors és força elevada i la figura del jove aprenent està en vies de desaparició. Formar un artesà santaire requereix dos anys de dedicació i certes aptituds i habilitats artístiques. Temps i sensibilitat artística han de competir amb la immediatesa d'un contracte a qualsevol de les fàbriques d'embotits que sustenten l'economia local. Conscients de la necessitat d'impulsar d'alguna manera el sector, el Gremi d'Estatuària Religiosa d'Olot ha anat reclamant més implicació per part de l'Administració i les institucions. La resposta pot ser la creació del futur Museu dels Sants d'Olot, un projecte ja endegat que podria inaugurar-se al principi de l'any vinent, després de la forta injecció econòmica rebuda per part de la Generalitat a final del 2005.

Els daltabaixos del mercat

El 1880 s'inaugurava El Arte Cristiano. J. Berga y Compañía, el primer taller d'imatgeria santoral a Olot. El van fundar els germans Joaquim i Marià Vayreda juntament amb Josep Berga i Boix, director de l'Escola de Dibuix d'Olot, pedrera de l'anomenada escola paisatgística. Molts dels grans pintors d'aquesta escola van passar pels tallers d'aquesta primera empresa o d'altres que es van obrir posteriorment, com l'Anònima Mató o Arte Modelo, on els artistes van trobar una humil però segura font d'ingressos per finançar els seus estudis, al temps que els obradors es nodrien de

magnífics professionals. Entre l'Escola i els tallers es va establir, per dir-ho en termes actuals, una veritable sinèrgia. Pels tallers de sants també hi van deixar la seva petjada escultors com Blay, Llimona, Claret o Vallmitjana, creadors de les talles que més tard serviren per a la producció seriada dels sants amb la tècnica de l'emmotllatge i el cartró-fusta que Joaquim Vayreda va importar del barri parisenc de Saint-Sulpice durant el seu exili carlista.

Del 1900 al 1936 a Olot hi feren vida més de catorze tallers i la capital de la Garrotxa es va convertir en la capital del món de la imatgeria santoral. Els cànons catòlics de l'època afavorien la presència dels sants en esglésies, capelles, oratoris, cases particulars, etc. Però la proclamació de la II República, el 1931, amb el seu clima anticlerical i l'esclat de la Guerra Civil van provocar la primera crisi forta. Durant la contesa, alguns tallers van ser col·lectivitzats i en lloc de sants es van fabricar busts de personatges històrics més al gust de l'època, com ara Marx, Duruti o Macià, a més d'objectes decoratius i material didàctic, com mapes o busts anatòmics.

Un cop finalitzada la guerra, la indústria santaire florí a causa de la gran destrucció d'imatges que es van haver de reposar, a més del clima d'exaltació religiosa afavorit pel franquisme. Per exemple, els sants transcendiren l'espai sacre i s'instal·laren a les llars particulars: un dels regals de noces més estimats de l'època era l'efígie d'un sant protector de la nova família. Als anys 40 el mercat espanyol era el principal client dels tallers de sants; les imatges d'Olot viatjaven arreu de l'Estat per omplir els buits deixats per la contesa, fins i tot arribaren a substituir talles

antigues d'estil romànic, gòtic o barroc. Era el triomf de l'art *pop*, seriat i estandarditzat, davant la peça única artesana.

Però aquesta dèria es va tallar bruscament amb la celebració del Concili Vaticà II convocat pel papa Joan XXIII l'any 1962. La reforma litúrgica aprovada pel conclave afavoria la supressió d'imatges als temples: «pocs i bons» era la consigna que va buidar de sants les esglésies del món catòlic, tot conservant l'ascetisme de la Creu i la figura de Jesucrist. Començà així un llarg període de decadència propiciat des del mateix si de l'Església, client número 1. Ni tan sols el papat de Joan Pau II, que compartia amb el món eslau catòlic un cert gust pel culte a les imatges, o la caiguda del mur de Berlín, van influir decisivament per aturar aquesta davallada.

Un ofici centenari entre l'art i l'artesania

Tot i ser una producció seriada i estandarditzada, el procés de creació d'un sant d'Olot requereix la perícia d'un artesà. Un cop la còpia del sant surt del motlle, retocs, col·locació d'ulls, pintura i decoració són tasques que es fan manualment com fa més de 125 anys. A El Arte Cristiano, per exemple, l'única màquina que hi ha és un compressor per fer anar una pistola de pintura. Els tallers s'han anat «modernitzant» en aspectes com l'ús de materials ecològics o la venda mitjançant Internet, però l'ofici encara és el de sempre. És precisament aquest caràcter artesà el que pren vàlua per considerar la indústria d'imatgeria olotina patrimoni cultural.

Quan s'inauguri el Museu dels Sants, les obres del qual ja estan en marxa, els visitants podran gaudir d'una experiència poc freqüent: veure el procés de fabricació de les peces. I no abunden els museus on es pot veure una activitat real, viva, no simulada. En aquest sentit, la futura instal·lació estarà vinculada al Museu Nacional de la Ciència i la Tècnica de Catalunya, segons ha confirmat la consellera de Cultura, Caterina Mieras.

Des de l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot, Ricard Sargatal, director, i Anna Torrent, presidenta, remarquen l'interès artesanal del futur museu. «Creiem que aquesta indústria és un fenomen únic i irrepetible que va arrelar a les estructures socioeconòmiques de la ciutat i que ha arribat el moment de donar-la a conèixer».

Sargatal també insisteix que el futur centre «no serà un museu sobre la religió ni la vida dels sants. És a dir, si vostè és devota de santa Llúcia, per exemple, no trobarà una exposició

Edifici neogòtic seu del futur Museu dels Sants d'Olot.

sobre vida, miracles i d'altres facetes folklòriques. Veurà com es treballa dins un taller, coneixerà la història de l'assentament d'aquesta indústria i després, a la botiga del museu, podrà adquirir la figureta de santa Llúcia».

Per la seva banda, Josep Oliveras, gerent d'El Arte Cristiano i besnét de Marià Vayreda, creu que el Museu dels Sants «serà únic al món, un projecte que dignificarà la vida dels tallers i que ens farà apreciar el que a Olot tenim una mica oblidat». Oliveras està entusiasmat amb la construcció del museu i la seva col·laboració ha estat fonamental per poder tirar endavant el projecte. Per començar, la seu del futur museu és l'edifici neogòtic d'El Arte Cristiano, residència familiar dels Vayreda i lloc original d'ubicació dels primers tallers de sants d'Olot. El 29 d'octubre de l'any passat, coincidint amb la celebració del 125è aniversari d'El Arte Cristiano, el conseller de Treball i Indústria, Josep Maria Rañé, va inaugurar les noves dependències de l'empresa, un edifici de 1.200 m² on s'han traslladat les oficines i els magatzems, ja que ha calgut alliberar espais de la seu emblemàtica de l'empresa perquè aquesta pugui acollir el Museu dels Sants.

La musealització dels tallers

Musealització és una paraula tècnica, freda, correcta i molt usada pels responsables de Cultura d'ajuntaments i institucions. També es parla molt d'actuació museogràfica o museística. Aplicat al cas del futur Museu dels Sants d'Olot, aquestes paraules o conceptes amaguen el repte de mantenir intacta l'activitat productiva dels tallers d'imatgeria santoral, al temps que aquesta activitat es converteix en objecte de visita. De la manera més dinàmica i respectuosa alhora amb l'espai industrial viu i actiu, el Museu dels Sants haurà de preservar el bagatge patrimonial en el seu propi entorn.

El futur Museu dels Sants d'Olot serà únic al món i dignificarà la vida dels tallers i el seu procés artesanal i centenari

Amb aquestes premisses i objectius van treballar Gabriel Alcalde, director de l'Institut de Patrimoni Cultural de la Universitat de Girona, i David Iglesias per fer la seva proposta de musealització del taller d'imatgeria religiosa El Arte Cristiano, publicada per la UdG l'any 2002. Una proposta que, segons els responsables de l'Institut de Cultura de la Ciutat d'Olot, «serveix com a projecte general al qual ara hem de dotar de continguts més concrets». Seguint, doncs, aquestes bases, la visita al futur centre patrimonial estarà estructurada en tres parts: la primera mostrarà les peces ja acabades i a punt de ser venudes; la segona explicarà la història dels tallers i, finalment, es veurà el procés de producció en sentit invers: pintat, retocat, emmotllat, matèria primera i visita al magatzem de models (més de dos mil originals).

El recorregut s'iniciarà en una sala amb grans armaris expositors de sants ja acabats i després vindrà la presentació històrica mitjançant un muntatge escenogràfic audiovisual ubicat a l'interior de la falsa torre de l'edifici neogòtic, però el plat fort de la ruta serà sens dubte la visita a les línies de producció. També hi haurà una àrea de recepció i atenció al públic i botiga.

Un dels objectius que persegueixen els responsables del museu és que aquest serveixi d'element dinamitzador per als tallers i també per a la ciutat, des de la difusió d'un producte que encara es fabrica fins a la incorporació d'un nou atractiu cultural per a Olot. Ricard Sargatal i Anna Torrent confien en la «implicació del gremi de tallers en la gestió del museu, no només fent

donacions de material, sinó d'una manera activa, on aportin la seva experiència». Es tracta de donar vida constantment al museu, de convertir-lo en un centre viu i obert cap a la ciutat, amb una programació específica, exposicions, xerrades, seminaris i d'altres activitats culturals. També està previst dedicar una sala a la realització de cursos de formació ocupacional, arts aplicades, restauració i fins i tot *hobbies* que tinguin com a base les tècniques decoratives. Per fer possible tot aquest projecte hi ha prevista una inversió d'uns dos milions d'euros, dels quals 390.000 corresponen a l'1% cultural del Ministeri de Foment. L'anunci, a final de l'any passat, de l'aportació de 200.000 euros a càrrec de la Conselleria de Cultura de la Generalitat ha permès accelerar unes obres que encara es faran esperar un any. El passat Nadal, amb motiu de la tradicional exposició de pessebres que es fa a Olot cada any, es va poder accedir a l'interior de l'edifici d'El Arte Cristiano, però ni de bon tros es va parlar d'inauguració. Tal com ens recorda Ricard Sargatal, «des de l'Ajuntament mai no ens hem posat cap data fixa, però sembla que hi ha certa pressió mediàtica entorn al lliurament de les obres».

Aquesta «pressa» ha propiciat algunes anècdotes, com l'arribada a Olot d'uns quants autobusos amb jubilats francesos que havien vingut expressament a veure els sants d'Olot. I és clar, se'n van haver d'anar sense la benedicció.

Natàlia Iglesias

Aspecte actual dels tallers d'El Arte Cristiano.